

Değerlendirmeler

*Kahramanmaraş Merkez Ağzı**

Üzerine

PROF. DR. TUNCER GÜLENSOY

80

Türkiye’de Anadolu ağızları ile ilgili çalışmaların öncüsü, Köktürkçe, eski Uygur Türkçesi, Türk dili tarihi, Türk lehçeleri, Türk kavimleri, Anadolu ağızları gibi konuların uzmanı rahmetli Hocam Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu’dur. Onun dokuz ciltlik “*Anadolu Ağızları külliyyatı*”nın yanında 44 araştırma ve inceleme yazısı bu sahanın yön gösterici kaynaklarıdır. Onu, Zeynep Korkmaz (16), Saadettin Buluç (8), Hasan Eren (20), Selahattin Olcay (4), Efrasiyap Gemalmaz, (4), Tuncer Gülensoy (45), Ahmet B. Ercilasun (8), Hamza Zülfi (6), Gürer Gülsevin, Leyla Karahan, Nurettin Demir, Ahmet Buran, Necati Demir vb. gibi bilim adamlarının yüksek lisans, doktora ve doçentlik tezleri ile bilimsel makale ve bildirileri takip etti.

Türkiye Türkçesi ya da Anadolu ağızları ile ilgili çalışmalar Saadettin Buluç’un “Anadolu Ağızları Bibliyografyası” (TM, VII-VIII/1, 1942, s. 327-333) adlı makalesi ile başlar. Bunu Kayahan Erimer’in “Anadolu ve Rumeli Ağızları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi” (TDAY-Belleten 1970, s. 211-236) adlı makalesi takip eder.

Anadolu ve Rumeli ağızları üzerine yazılan kitap, makale, bitirme-yüksek lisans - doktora ve doçentlik tezleri ile bildiriler ile araştırma yazılarının künyeleri Tuncer Gülensoy tarafından kitaplaştırılır: *Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası* (Anadolu-Kıbrıs-Suriye-Irak-Bulgaristan-Yunanistan-Yugoslavya ve Romanya Türk Ağızları), Ankara 1981, 144 s.

Bu kitabın yayınlanmasından 20 yıl sonra, 2000 yılına kadar yazılmış olan kitap ve makalelerin künyeleri Tuncer Gülensoy ve Ercan Alkaya tarafından

* Mine Kılıç, *Kahramanmaraş Merkez Ağzı*, Kahramanmaraş 2008, 180 s.

“Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası” (Ankara 2003, 221 S., Akçağ Kitabevi yay.) adı altında 2203 künye verilerek yayımlanır.

Bu el kitabı yayımlandıktan sonra, beş yıl içerisinde çeşitli kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından ağızlarla ilgili kitaplar ve makaleler yayımlanmış, çeşitli bilimsel toplantılara bildiriler sunulmuştur. 2000-2008 yılları arasında yayımlanan bu tür çalışmalar da bibliyografyanın yeni baskısı için fişlenmektedir.

Burada tanıtma ve eleştirisini yapacağımız Mine Kılıç'ın *Kabramanmaraş Merkez Ağzı* adlı kitabı da 2008 yılında yapılan son yayınlardandır. Gerçi, yüksek lisans öğrencilerimizden Yrd. Doç. Dr. Canan İleri'nin *Eskişehir Türkmen Ağızlarının Söz Varlığı* (Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi yay., Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, 2008, XLIX+712 s.) ve *Eskişehir İli Mihalıççık İlçesi ve Yöresi Ağızları* (TDK yay., Ankara 2008, 879 s.) adlı eserleri de bu arada yayımlanmış olup tanıtma ve eleştirileri ayrıca yapılacaktır.

Kahramanmaraş Merkez Ağzı'nın yazarı Mine Kılıç, merkezden derlediği ağız malzemelerini "Görevsel Sesbilim (Fonoloji) ve Biçimbilim (Morfoloji)" bölümleri başlığı altında incelemiştir. Bu çalışmada, şimdiye kadar yapılan ağız çalışmalarında görülmeyen ya da uygulanmayan bir sistem verilmeye çalışılmış ama ortaya çıkan karışıklık Kahramanmaraş merkez ağzının anlaşılmasını zora sokmuştur. Anadolu ağızlarının yazıya aktarımı için pek çok bilim adamı tarafından farklı "transkripsiyon" (çevriyazı) uygulanmış, bu durum 1979 yılında Tuncer Gülensoy tarafından "Türk Fonetik Transkripsiyonu" (*Türköloji* dergisi) adlı inceleme yazıyla eleştirilerek teklifle bulunulmuştur. Bundan sonra TDK'nun benzer önerisi ile transkripsiyonlamada birliğe gidilmiştir. Nitekim, Gülensoy'un *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, Ercilasun'un *Kars İli Ağzı*, Gülsevin'in *Uşak Ağzı*, E. Boz'un *Afyonkarahisar Ağzı*, M. Sağır'ın *Erzincan ve Yöresi Ağızları* vb. eserlerde pek fazla farklılık yoktur.

M. Kılıç, anlaşıldığı kadarıyla kendisinden önce yapılan pek çok ağız çalışmasını ve Gülensoy'un *Türkiye Türkçesi Ağzları Bibliyografyası*'nı görmemiştir. Eğer bu bibliyografyayı görmüş olsa idi, ağız konusunda yazılmış fonetik ve morfoloji ile ilgili pek çok araştırmayı da kullanmış olacaktı. Kılıç'ın hiç gereği yokken "uluslararası fonetik alfabesi" diye kullandığı sistem, Kahramanmaraş merkez ağızını içinden çıkılmaz duruma sokmuştur. Eğer uzun ünlüler için a, e, ı, i, o, ö, u, ü üzerine (-: ā, ē, ī, ū, ū̄), yuvarlak ünlü için a, ı, u üzerine (°: â,

ı°, û), kapalı e için (è) işaretlerini kullansaydı, anlaşılması daha kolay olurdu. Ünsüzler için verilen çizelge de hiç uygun değildir. Kalın ünsüzler için ğ, ħ, k işaretleri yeterli olurdu. Nazal n için de ŋ uygundu.

İncelemeler bölümünde verilen örneklerin kimileri ya yanlış ya da uygun değildir:

s. 30'da: öfele- < ovala- değildir; ET'de < uv-, uw-, öw- “ufalamak” biçimindedir.

s. 30'daki uyum değişmesine ek: ecer < acar , ence < anca(k) güzel örneklerdir.

s. 31'de kalın ünlülerin incilmesi: tene < tane değil < Fars. dāne olmalıdır.

s. 32'de ince ünlülerin kalınlaşmasındaki gardaşı < kardeşi olmamalıdır. Çünkü kardeş < kâ “arkadaş, akraba” +daş'tan türemiştir. Bazıları < karındaş < karın+da eş etimolojisini yapar.

s. 33'teki dar ünlülerin genişlemesindeki ey < iyi etimolojisi yanlıştır. {edgü > edgü > eygü > eyü > eyi > iyi } olmalıdır.

s. 33'teki yürü- < yürü- değildir. < *yöri- < *yör-(ı)- olmalıdır.

s. 34'teki çıbıg < çubuk yanlıştır: < çİp “ince, yumuşak dal”+(I)k . Eski Uygur Türkçesinde çubik, çubuk biçimleri varsa da yaşayan Türk lehçelerinde, Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dışında, ı / i'lidir: Eski Kıpçak Türkçesinde de çıbık biçimindedir.

s. 35'teki ön ses türemesi için verilen ısıtma < sıtma örneği yanlıştır. Çünkü, etimolojisi bunun tersidir: sıtma < ısı-t-ma . Bu örnek ön seste ı+ düşmesi olarak verilmelidir.

s. 44'teki g > k değişmesi için verilen kölge, kün, köynek örnekleri doğru fakat köken işareti (<) yanlıştır. kölge < ET. kölige (DLT: kölik / kölikē) < kö:- “toplanmak”l+İg-e; kün < kün; gömlek < ET. köñlek < *kö:ŋ'lek < ET. kö:ŋ “deri, ham deri”+lek

s. 45'teki p > b değişmesindeki biş- < piş- örneği yanlıştır: doğrusu biş- > piş- olacaktır.

Bu araştırmada daha pek çok yanlış ve bilgi eksikliği görülmektedir. Anadolu ağızları üzerine çalışmak öyle sanıldığı gibi kolay değildir. Derlemeden sonra elde bulunan ağız malzemesini değerlendirebilmek, yorumlamak için ET'nin özellikle fonetiğini çok iyi bilmek gerekmektedir. Bilindiği gibi Anadolu ağızlarında *Arapça*, *Farsça*, *Rumca*, *Ermenice* sözcükler de alıntı olarak bu-

lunmaktadır. Onun için bu dillerin bazı özelliklerini de bilmek gerekir.

Anadolu ağızlarında eski Türkçedeki biçimleriyle yaşayan yüzlerce sözcük bulunmaktadır. Bugünkü Türkiye Türkçesinde d-, g-, p- (< b-), v- (< b) biçimlerinde yaşayan bu sözcüklerin ET biçimlerini iyi bilmek gerekir. Ayrıca, ET’de ilk hecede görülen “*aslı ünlü uzunlukları*” Anadolu ağızlarında da yaşamaktadır. Her ne kadar, M. Kılıç Kahramanmaraş ağızında “aslı uzun ünlü” yok diyorsa da bulduğumuz örnekler onu doğrulamıyor: [kele üç gü:nüg gelin ...] gü:nüg’deki gü:n (yani: gūn < ET. kūn) sözcüğündeki ū uzundur. (s. 101, str. A6).

2. örnek: yo:g [yōk] Memmed Ali sende (s. 104, str. Y2): yo:g < *yō-k {OT. yokad- “yok olmak” < yō-k+ad-

Yukarıdan beri verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı gibi ağız çalışması üzerine ses ve biçim bilgisi çalışması yapmak için Türkçenin yapısını ve geçirdiği evreleri *Orhun*’dan günümüze kadar çok iyi bilmek gerekmektedir. Gerekirse etimolojik sözlüklere bakılmalı, daha önce yapılan ağız çalışmalarından da karşılaştırmalı örnekler alınmalıdır. Tez, bir bilimsel çalışmanın sonuçlarını ortaya koyan eserdir. Tezi yapan kişi kadar, o tezi yöneten kişinin de sorumlulukları vardır. Onun için bir tezi yönetecek kişinin en az doçent unvanını (habilitasyon) kazanmış, tez yönetecek seviyeye ulaşmış olması gerekir. Hele “doktora tezi” yöneten bilim adamı en az doçent olmalı, eserleriyle tanınmalıdır.

Buradaki eleştirilerde niyetimiz “bilim uzmanı” olmuş bir kişiyi incitmek değildir. Genç bilim adamları her şeyden önce sabrı öğrenmeli, çok okumalı ve araştırma yapmalıdır. Buğday başağı olgunlaşınca nasıl başını eğiyorsa, bilim adamı adayı da bu sabır ve azimle olgunlaşmalı ve eserleriyle övünecek seviyeye gelebilmedir.